

UDK: 314+911.37+342.25+351.824.5(497.11)

DOI: 10.5937/LSPUPNXI26123S

Pregledni naučni rad

SRBIJA, STANOVNIŠTVO, NASELJA, SAMOUPRAVA, PRIVREDA

Stevan M. Stanković¹

Apstrakt: Krajem prethodnog veka, jedan vrsni autor, objavio je obimno i znamenito delo o Srbiji, zemlji koju je dobro poznao. Obimna geografska, antropogeografska, etnološka, istorijska i statistička građa, grafički i kartografski prolozi, fotografije, skice i obimna literatura i danas je za uvažavanje. Vladimir Karić (2. XI 1848 – 27. XII 1893), autor je knjige Srbija - opis zemlje, naroda i države, koja je prvi put štampana u Kraljevsko-srpskoj štampariji u Beogradu, 1887. godine, na 938 strana. Reprint izdanje 1997. godine, objavili su „Kultura” iz Beograda i „Pravoslavna reč” iz Novog Sada. Poseban značaj imaju delovi knjige posvećeni položaju i granicama Srbije, prirodi, stanovništvu, naseljima, zakonodavstvu, prosvetnom, moralnom i privrednom stanju Srbije, postanku države, osnovama njenog uređenja, državnoj upravi, predelima i poznatim mestima. Predstavljena građa, sa obiljem konkretnih podataka, prikupljenih na terenu i danas pleni pažnju.

Ključne reči: Srbija, zemlja, naselja, naseljenost, privreda, stanovništvo, državna uprava, lokalna samouprava, prosveta, poznata mesta, Vladimir Karić.

SERBIA, POPULATION, SETTLEMENTS, GOVERNMENT, ECONOMY

Abstract: At the end of the previous century, a distinguished author published a comprehensive and notable work on Serbia, a country he knew well. The extensive geographical, anthropogeographical, ethnological, historical, and statistical material, graphic and cartographic introductions, photographs, sketches, and the vast literature are still worthy of respect today. Vladimir Karić (November 2, 1848 – December 27, 1893) is the author of the book Serbia - Description of the Country, People, and State, which was first printed at the Royal Serbian Printing House in Belgrade in 1887, spanning 938 pages. The reprint edition was published in 1997 by "Kultura" from Belgrade and "Pravoslavna reč" from Novi Sad. Special significance is attached to the parts of the book dedicated to Serbia's location and borders, nature, population, settlements, legislation, educational, moral, and economic conditions, the formation of the state, the basics of its organization, state administration, regions, and notable places. The presented material, with an abundance of concrete data collected in the field, still captures attention today.

Keywords: Serbia, country, settlements, population, economy, inhabitants, state administration, local self-government, education, famous places, Vladimir Karić.

¹ Profesor emeritus, Univerzitet u Beogradu, Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd.

UVOD

Poznavanje prošlosti od posebnog je značaja za današnje sagledavanje niza objekata, pojava, procesa i događaja u Srbiji, zemlji koja je tokom vremena menjala granice, površinu, društveno i državno uređenje, bila izložena ratovima i stradanjima, imala periode stabilnog života, privrednog i društvenog napretka. Nekoliko poznatih ljudi, o Srbiji svoga vremena, ostavilo je dragocene podatke u knjigama koje su i danas za uvažavanje, jer su iskrene i istinite, napisane u duhu svog vremena, jezika, stila i prilika. Reči i rečenice su za uvažavanje, pamćenje, za nauk i citiranje, jer nas vraćaju u bližu i dalju prošlost, na kojoj su izrastale generacije, koje su išle dalje i više.

Jedan značajan autor, čije su knjige publikovane pre 140 godina i zbog značaja preštampane u naše vreme, zaslužuje posebnu pažnju. Reč je o Vladimiru Kariću, koji je 1882. godine objavio knjigu *Srpske zemlje*, koja je u tiražu od 3.000 primeraka, brzo rasprodana, ukazuje na njegov veliki značaj. Isti je potvrdio obimnim delom (935 strana) *Sarbija – opis zemlje, naroda i države*. Knjiga Vladimira Karića je svojevrsna geografsko-antropogeografska i društveno-privredna monografija, jedinstvena te vrste kod nas, do naših dana. Kao dobar poznavalac života i stvaralaštva Vladimira Karića, Jovan Cvijić, pored ostalog, osvrćući se na znamenito delo, konstatovao i sledeće: „Za rasprostiranje znanja o srpskim zemljama Karić je pored Milana Milićevića učinio više nego drugi u to vreme. U njegovim su delima, naročito u Srbiji, sakupljeni i u izvestan naučni red dovedeni podaci, kojih je bilo u našoj književnosti, i iz tih podataka pokojni Karić, pameću koja prioniče, izvodio zaključke, čija se vrednost ni danas ne može sporiti. Srbija se odlikuje i prostranstvom plana i širinom pogleda kao retko koja srpska knjiga. Ljudi njegova duha ostavljaju iza sebe svuda ploda, i mi nismo mogli stići, da se zadržimo oko praktične radnje pokojnog Karića na srpskim zadacima i srpskoj misli, a on je baš tamo, kao konzul u Skoplju, radio novom, svojom metodom i s velikim uspesima” (Cvijić, J. 1929). Značaj dela Vladimira Karića je utoliko veći kada znamo da je rano oboleo od tada neizlečive tuberkuloze, da nije imao značajnije prethodnike i da je živio samo 44 godine u Srbiji koja se teško oporavljala od viševjekovnog ropstva pod Turcima, u zemlji koju nemili događaji nisu mimoilazili.

Kada se pojavila iz štampe, knjiga Vladimira Karića, pobudila je izvesnu pažnju u Srbiji i Evropi. Više puta je, u različitim prilikama i časopisima, prikazivana i komentarisana. Isticano je da je reč o prvom ilustrovanom delu, koje je obradovalo svakog obrazovanog Srbina, da se odlikuje objektivnošću kakva se samo poželeti mogla, da je delo kome nema ravnja, da predočava opsežnu sliku srpskog naroda, da je od značaja za upoznavanje otadžbine, jer je živa i jaka slika Srbije. Zapisano je da je Vladimir Karić kritički i veoma trezven posmatrač i sudija svoga naroda, koji otkriva stanje Srbije svoga doba, nabraja uzroke teškog stanja, uz to „Gospodin Karić je na pariskoj izložbi podigao najlepši spomenik svojoj otadžbini, svojom krasno o njoj izrađenom knjigom. Srbija je delo prvoga reda koje treba ozbiljno izučiti”, napisao je *Louis Leger u Revue universelle*, 1889. godine. Osvrt na delo Vladimira Karića iskazano je povodom obeležavanja četrdesete godišnjice od njegove smrti i štampano u Srpskom književnom glasniku (Milojević, Ž. B. 1933).

STVARALAŠTVO VLADIMIRA KARIĆA

Vladimir Karić se rodio 2. novembra 1848. godine u selu Svetlić, koje je tada pripadalo kragujevačkom okrugu. Školovao se u Kragujevcu, Šapcu i Beogradu, gde je položio veliku maturu. Godine 1864, upisao se na studije prava Velike škole u Beogradu. Diplomirao je 1868. godine i tokom radnog veka obavljao razne državne i prosvetne poslove. Od 1870. do 1879. godine radio je u Požarevcu, odakle prelazi u Šabac, kao profesor gimnazije i tu ostaje do 1881, kada dolazi u Beograd i radi kao profesor geografije u Drugoj beogradskoj gimnaziji, koju je u to vreme pohađao Jovan Cvijić, na koga će ostaviti snažan utisak. Vladimir Karić

se odlikovao kao odličan pisac geografskih udžbenika za osnovne i srednje škole. Izvesno vreme bio je u službi Ministarstva inostranih poslova Srbije i kao konzul službovao dve godine u Skoplju. Takav položaj mu je omogućavao lak pristup arhivskoj i statističkoj građi, koju je na pravi način iskoristio prilikom pisanja knjige o Srbiji. Tabele statističkih podataka o varošima, muškom i ženskom stanovništvu, okruzima i gustini naseljenosti, sklopljenim brakovima, broju rođene dece, smrtnosti, varoškim i seoskim školama i učenicima, pismenom i nepismenom stanovništvu, broju nastavnika, krivičnim delima, osuđenim licima, vanbračno rođenoj deci, stanju stočnog fonda, proizvodnji poljoprivrednih kultura, zanatstvu, izvozu i uvozu različitih proizvoda, novčanim zavodima i kapitalu, saobraćaju i saobraćajnicama, državnim prihodima i rashodima, poreskim obveznicima i dr. od posebnog su značaja. Vladimir Karić je umro u sanatorijumu u Gracu 27. decembra 1893. godine.

Pošto je Vladimira Karića dobro poznavao i kao učenik nad knjigom o Srbiji često zoru dočekivao, Jovan Cvijić je pored ostalog napisao i sledeće: „Karić je bio čovek prave vere, istinskog uverenja, koji ono malo svoga trošnog tela nije štedeo, koji se u svaki posao sav zalagao; radeći zbilja je sagoreo samoga sebe. Takve intenzivne i kritičke prirode su sobom nezadovoljne, same sebe seciarju, spontano se ispravljaju i usavršavaju. To su ljudi od progresa, koji sami na sebe izvode progres – prava ruda u ljudskom društvu. I ko god je bolje poznavao pokojnog Karića on se samo mogao diviti onom trajnom neprestanom ličnom napretku i usavršavanju, koji se na njemu opažao...I samo se svojom zdravom svešću i ovakvim osobinama duha pokojni Karić mogao uvrstiti u red on nekoliko samoniklih i samoukih talenata koji su bili od tako velike koristi srpskom narodu” (Cvijić j. 1929).

UDŽBENICI I MONOGRAFIJE

Vladimir Karić se posebno isticao kao pisac geografskih udžbenika za osnovne škole i srednje škole. Neki njegovi udžbenici imali su po više izdanja i koristili se i van Srbije. U bibliografiji Vladimira Karića predstavljena je Srbija kao naučno delo, udžbenici zemljopisa za niže razrede gimnazije, za niže razrede srednje škole, politički zemljopis, zemljopis Evrope, Zemljopis Azije, Afrike, Amerike, Australije i polarnih oblasti, zemljopis Kraljevine Srbije, zemljopis Srpske zemlje i Balkanskog poluostrva. Uz to, objavio je radove o Carigradu, Svetoj Gori, Solunu, Srbiji i Balkanskom savezu, školovanju u Srbiji, kao i karte Balkanskog poluostrva i Srpskih zemalja (Milojević, Ž. B, 1929). Istražujući delatnost Vladimira Karića, Jovan M. Jovanović (1869 – 1939) je pisao da ona odvijala pod dosta nepovoljnim uslovima, jer je Srbija bila potresena unutrašnjim i spoljašnjim nepovoljnim događajima. „Za realan rad treba realna sredstva; oni koji rukuju treba da su odgovorni narodu za svoj rad. A rad treba da bude neprekidan, zasnovan na proučenim stvarima i stvarnim činjenicama, koordiniran prema jednom cilju i pravcu... Vreme je pokazalo da je video stvari i budućnost, i da je umeo napraviti i proširiti prava pripremna sredstva za daleki cilj, koji su docnije ratovi osveštali.”(Jovanović, M. J, 1929).

Knjiga Srbija – opis zemlje, naroda i države, štampana na 935 strana, odlikuje se metodički i naučno dobro složenim sadržajem koji materiji daje uzlaznu liniju. Vodi od opšteg ka posebnom, od prorode, ka čoveku, privredi, naseljima, političkim prilikama, državnom i društvenom ustrojstvu. Uz to, na više mesta sadrži kritiče osvrte na stanje privrede, uprave i politike, što dokumentuje prvorazrednim statističkom podacima, koji mnogo toka pokazuju i dokazuju. Osnovne celine knjige su: Zemlja i njena priroda, Narod, Država, Predeli i znana mesta. Pravnik po struci, geograf po vokaciji, Vladimir Karić, jasno interpretira prirodu Srbije, ukazuje na značaj položaja i granica, reljef, hidrografske objekte, klimu i vegetaciju.

U odeljku posvećenom narodu, predočava istinite podatke o poreklu i razmeštaju, telesnim osobinama, načinu života, običajima, jeziku, narodnom duhu i osećanjima, naseljenosti i kretanjima stanovništva, prosvetnom, moralnom i privrednom stanju i saobraćaju. Posebnu pažnju posvetio je državni, čilije nadležnosti, poslove i ustrojstvo,

interpretira kroz podnaslove Postanak države i osnove njena uređenja, Podela državnih poslova, Država i škola, Država i crkva, Država i deljenje pravde, Država i vojska, Državno gazdovanje, Uprava i upravna podela i Uticaj državne i upravne organizacije na ukupni razvitak Srbije. Završni deo knjige posvećen je regionalnim celinama Srbije, kakve su Podrinje, Posavina, Beograd i njegova okolina, Pomoravlje Goljijske Morave, Pomoravlje Binačke Morave, Pomoravlje Velike Morave, Mlava, Pek, Porečje i Timočka Krajina. Kao svojevrsna, prva regionalna geografija Srbije, kazivanja Vladimira Karića su veoma interesantna i dokumentovana. Ovo zbog toga što je Srbija, koju on predstavlja imala površinu od 48.589 km² i bila šesnaesta po veličini u Evropi.

Od interesa su stavovi Vladimira Karića o stanovništvu i duhu narodnom. Etnolozi, koji su to istraživali (Kovačević, I, 1979), ukazuju na sličnosti poimanja tih problema između Vladimira Karića i Jovana Cvijića, koji su, pre ili uporedo sa nemačkim geografom i etnologom Fridrihom Radelom (1814–1904), piscem knjiga Antropogeografija 1882, Etnologija 1885, Politička geografija 1897. godine, definisali neke pojmove i procese. „Ako pod narodnim duhom i karakterom razumemo one društvene belege, koje se pri upoređivanju jednoga naroda sa drugim, ističu kao njegove naročite osobine, i za koje možemo uzeti, da se fizičkim rasplodavanjem i društvenim dodirima održavaju u snazi, neprekidno, kroz većinu pojedinaca, onda moramo, hteli nehteli, uzeti i to, da duh narodni stoji u svezu sa zemljopisnim, narodopisnim, istorijskim i kulturnim elementima, i da je prema prvome u zavisnosti a prema ostalima u odnošaju neizmjeničnog uticaja.“ (Karić, V. 1987).

MALA SEOSKA I GRADSKA NASELJA

Godine 1884. Srbija je imala 1.662.594 seoska stanovnika, ili 87,51%, 237.406 gradskih stanovnika, ili 12,49%, što je ukupno 1.900.000, ili 100%. Seoskih naselja je bilo 3.737, a varoši i varošica 70. Gustina naseljenosti iznosila je 39 stanovnika na kvadratni kilometar. Među stanovništvom su izrazito, sa 90% dominirali Srbi. Srbija je administrativno bila podeljena na 20 okruga. „U prvo vreme posle oslobođenja sela su bila veoma malena; u najvećima bilo je tek oko sto kuća; u gdekojima nije ih bilo ni dvadeset, ili ih je najviše bilo od po četrdeset do šeset kuća, tako, da se od prilike moglo uzeti na jedno selo, s jedno na drugo, po pedeset kuća“ (Karić, V. 1997). Seosko stanovništvo je uglavnom živelo u porodičnim zadrugama, čije interese pred vlastima zastupa zadružni starešina, obično muškarac, ali su i žene mogle biti na čelu zadruga. Imanje je bilo zajedničko. Što se tiče broja stanovnika u selima, bilo bi veoma ilustrativno upoređenje današnjeg sa nekadašnjim stanjem.

Tokom vremena menjala se državna administrativna i prostorna organizacije Srbije. Nekadašnje nahije, preimenovane su u ispravničevstva, a zatim u okruge, knežine su preimenovane u srezove, dok su opštine ostale kakve su bile. Predstavljale su najmanje upravne jedinice u kojima je vlast u neposrednom dodiru sa narodom. Opština je morala imati najmanje 500 poreskih obveznika, sa izuzetkom planinskog prostranstva gde je taj broj mogao biti 350. Teritorijalna podela Srbije, nadležnosti pojedinih njenih institucija, osvrta na neracionalan odnos prema prirodnim bogatstvima, prikaz značajnih krajeva i naselja Srbije, od interesa su za savremeno prostorno planiranje, jer bez poznavanja prošlosti, nije moguće donositi prave savremene odluke (Stanković M. S. 2001). Državna uprava Srbije imala je sedam ministarstava i to; prosvete i crkvenih dela, unutrašnjih poslova, finansija, vojno, građevinarstva, spoljnih poslova i narodne privrede. Reč je i o značaju ispisanih reči i rečenica, potkrepljenih statističkim podacima i osmišljenim stavovima o odnosu čoveka, društva i prirode. Stavovi mogu biti od koristi savremenom regionalnom izučavanju Srbije i njenoj regionalizaciji, što spada u domen istraživanja geografa, demografa, politikologa, ekonomista, prostornih planera, urbanista i još nekoliko stručnjaka, kojima je prostor osnovna ili dopunska naučna i aplikativna preokupacija (Stanković M. S. 2002).

DRŽAVNO FINANSIJSKO POSLOVANJE

Državno ustrojstvo je počivalo na tradiciji. Ministarski savet je bio pod neposrednim nadležštvom kralja. Ministri i ministarstva su za svoj rad odgovarala kralju. Ministarstva su bila za prosvetu i crkvene poslove, unutrašnje poslove, finansije, vojsku, građevinarstvo, spoljne poslove i narodnu privredu. Pošto je poslovanje države dobro poznavao i pratio, Vladimir Karić, nije ni malo bio zadovoljan stanjem. Konstatovao je da su se državni dugovi umnožavali. Rashodi u budžetu su stalno rasli. Zajmovi u inostranstvu su se povećavali. „Čudna je i žalosna sličnost, koju, posle svega što smo do sad videli, opažamo između gazdovanja naše države i gazdovanja našega nepismenog seljaka. Kao što u našega seljaka vidimo da vlada gazdovanje, koje se u nauci zove pljačkanje prirode, tako isto vidimo da je i sa gazdovanjem državnim.“

Pravnik po struci, Vladimir Karić je izvanredno poznavao zakonodavstvo Srbije svoga doba. Bio je kritički raspoložen prema nekim pojavama i procesima. Osuđivao je kopiranje zakonodavstva nekih stranih zemalja, jer je smatrao da to nanosi veliku štetu državi. Zalagao se za pravne propise zasnovane na uobičajenom pravu i tradiciji Srbije, jer isto može doprineti ekonomskom razvoju i moralnom prosperitetu. Smatrao je da je porodična zadruga osnov narodne organizacije u Srbiji. U nizu stavova, po pitanju Srpskog građanskog zakonika, bio je blizak stavovima Svetozara Markovića (1846 – 1875), koje je prihvatao znameniti etnolog, akademik, Tihomir Đorđević (1868 – 1944), koji je konstatovao da je „Pravo jednoga naroda rezultanta političkih, društvenih, intelektualnih, klimatskih i mnogih drugih sila toga naroda, to je prirodna posledica kulturnog razvitka toga naroda do datog trenutka; ono je čvrsto vezano za narodni karakter. Ovo se ne sme prenebregnuti: o ovome se mora voditi računa“ (Đorđević, T. 1901).

Vladimir Karić je pisao da je, „...naš seljak upropastio šumu, najpre da bi dobio zemlju za oranje, krčevinu, a posle, da bi prodajom drveta pokrio troškove, koje mu nerazumna poljoprivreda nije mogla stići da pokrije, a koji se jednako penjahu, i najviše s toga, što domaća industrija propadaše i potrebe se počеше namirivati proizvodima zanatske i fabričke industrije...Naša je država gazdovala tako isto kao i naš nepismeni seljak. Celokupno njeno dosadašnje gazdovanje može se svesti na kupljenje poreze, na plaćanje činovnika, na zaduživanje i na petljanje sa otplatom dugova. Poreza nije do sada gotovo nigde ulagana na privredne ciljeve, njome nisu stvarani nikakvi solidniji ekonomski odnosi u zemlji; njome nisu unapređeni čak ni oni privredni izvori, koje je naša država nasledila od Turaka: ni poljoprivreda, ni domaća, ni zanatska industrija, ni rudarstvo.“ (Karić, V. 1997).

U nastavku analize finansijskog poslovanja države, precizno ukazuje na negativne stvari, na veliko zaduživanje Srbije kod stranih banaka i država. Konstatuje da se u knjigama Ministarstva finansija nisu mogli pronaći podaci o tome koliko je Srbija zadužena i koliko plaća kamate i otplate. Stanje je izvedeno po računima poverilaca. Takvo stanje manifestovalo se činjenicom da je država davala u zalog najznačajnije izvore prihoda, pri čemu su se prihodi smanjivali a deficit budžeta se povraćavao. „Za to, da bi se koji prvi dugovi platili, koje i tekuće potrebe podmirile, morali su biti na vrat na nos činjeni drugi zajmovi, i onda, naravno, nije mogao izostati ni kajišarski interes: prosečni emisioni kurs naših zajmova iznosi samo 68%. Od dvanaest zajmova samo sedam je učinjeno radi isplaćivanja dugova, ali ni jedan nije utrošen na ono rašta je učinjen, već na tekuće budžetske potrebe, koje poreska snaga narodna nije mogla izmiriti. Prema tome, dugovi ne samo nisu smanjivani nego su, šta više, jednako rasli.“ Ispisane rečenice, na sebi svojstven način, kritički ukazuju na stanje privrede, koje je proisticalo iz organizacije države, najpre na najvišem nivou, ali sa trajnim posledicama koje su doticale celokupan narod.

Stavovi Vladimira Karića su za uvažavanje, jer su zasnovani na dobrom uvidu u stanje državnih finansija. Služe kao opomena kako ne treba raditi, jer poznato je našem narodu da je dug zao drug. Anaizirajući državno poslovanje, pored ostalog, napisao je da su državni dugovi rasli iz godine u godinu. Godine 1864. Iznosili su 10.308.518 dinara i

do 1887. godine dostigli 44.460,000 dinara, što je 23,40 dinara po svakom stanovniku. Problem dugovanja objašnjava nerazumnom državnom upravom, koja je za otplatu dugova uzimala nove kredite, čvrsto pod nepovoljnim uslovima. Pouke i poruke iz davne prošlosti državnog poslovanja Srbije, višestruko su značajne, posebno zbog toga što ih je Vladimir Karić dobro poznao, istinito i kritički predočavao, sa namerom da podstaknu odgovorne na svrsishodan, stvaralački rad koji unapređuje Srbiju, zemlju koja je prepuna značajnih istorijskih, političkih, upravnih i privrednih zbivanja, a koja je morala ići napred, jer su prirodni potencijali raznovrsni i značajni.

O Vladimiru Kariću, jasno prepoznatljivom nacionalnom radniku svoga doba, napisano je i sledeće: „Kroz život i knjige, a naročito proučavajući u doba Ilije Garašanina i Kneza Mihaila, svoju zemlju, gledajući kako se njome upravlja, a naročito nacionalni rad zanemaruje, Karić je nju zavoleo jednom osetljivošću, koja se nalazi kod ljudi njegove profesije. Ako je ko dirne, on će se ustremiti napregnutom snagom svoga bića protivu napadača. Ali i svoje sotačestvenike će istom jačinom napadati, često i nepravедno, za ono što rade ili ono što ne rade. Ceo je takav bio; tako je počeo i kao takav završio život u Tirolu tražeći leka sušici, koja ga je odavno morila. Suv, sa velikim čelom, sa crnim očima, nešto povijenih pleća, uvek je odsecao reč po reč koja je često šibala po licu njegova sabesednika. Iako osorljiv i pomalo grub, Karić je bio u osnovi dobar čovek, koga je bolest napravila i nezadovoljnikom i naprasitim, njega je trebalo poznavati, njega je trebalo čuti o srpskim zemljama i o radu za njih govoriti, njega je trebalo videti na radu, pa onda suditi. To je bio drugi Karić od onoga kakav se na prvi mah pokazivao i kakvog su ljudi znali” (Jovanović, M. J. 1029). Vladimir Karić je samouk u geografiji, ali veoma pronicljiv i radan čovek. Kao pravnik u državnoj službi, dobro je poznao funkcionisanje i privredno-društveno ustrojstvo zemlje, koja je izmučena teškom prošlošću, dugotrajnom vladavinom Turaka, nesigurnošću života, morala da se bolje i svrsishodnije organizuje, da bi išla napred. To nije bilo lako ni jednostavno, ali, čini se, da anarhija, na koju Vladimir Karić ukazuje, nije bila primerena ni ljudima ni vremenu.

LOKALNA SAMOUPRAVA

Oslobođena od viševjekovne vlasti pod Turcima, Srbija se suočavala sa nizom pojava, procesa i problema, koje je Vladimir Karić dobro uočavao, interpretirao, ni malo ne štedeći one koji su rukovodili Novopazarskom novooslobođenom zemljom, za koju misli da je morala biti uređena na osnovama tradicije, koja je u Srbiji oduvek negovana. U smislu lokalne samouprava potencirao je opštinu, koja ima svog predsednika, koji je u njoj najviša vlast, a bira ga narod iz opštine. Predsednike opština Beograd i Niš, postavlja kralj. Opština ima sud koji brine o poretку, ličnoj i imovinskoj bezbednosti, školstvu, putevima. Poseban značaj pridaje opštinskom zboru, na kome pravo glasanja imaju svi punoletni stanovnici opštine. Opštinski zbor bira predsednika opštine, njegove pomoćnike i rešava najvažnije stvari opštine. Neke organizacije nasleđene od Turaka trebalo je menjati.

Svojim stavovima o uređenju države nametnuo se kao nacionalni radnik, kakvih je u njegovo vreme bilo malo. Srbija je bila pritisnuta unutrašnjim i spoljašnjim nemilim događajima, koje je na pravi način trebalo rešavati. Srbija je u doba vladavine Turaka administrativno bila podeljena na četiri sandžaka i to: Beogradski, Smederevski, Kratovski i Novopazarski. Posebno značajnim čini se podela na nahije, koje su bile različite po površini, broju seoskih naselja i stanovnika. Najviše seoskih naselja su imale nahije: Požarevačka 194, Valjevska 193, Kragujevačka 160, Jagodinska 140, Užička 123, Rudnička 111, Šabačka 105, Požeška 104, a znatno manje Beogradska 75, Čuprijska 72, Gročanska 53, Smederevska 51, Sokolska 44 i Porečka 20.

Posebno negativnim smatra centralizaciju državne vlasti koja može opstati samo kad u državi funkcionišu lokalne i predeone samouprave, što je u duhu narodnom. Posledica upravne centralizacije, ističe Vladimir Karić je birokratski stalež i poništavanje značaja i rada lokalne samouprave. Organizacija države ne sme biti protivna duhu narodnom i ne

sme izazvati podelu između naroda i birokratije, jer „...zbog pogrešne upravne organizacije koja je centralizacijom umrtvila samoradnju duha narodnog, i sprečila mu razvitak i prikaz celokupne njegove snage, i zbog pokvarene, moralno i inteligentno niske birokratije, narod nije mogao osetiti prave blagodeti od države za koju se borio, krv prolivao i očekivao je kao ozebao jarko sunce; što više, slobodno se može kazati, da narod, rasprštan i rasut u pojedine ličnosti, još nije mogao steći ni potpune vere u državu, kao svoju hranilju i rukovodilju.” (Karić, V. 1887). Kritički stavovi Vladimira Karića, iskazani pre 139 godina, čine se opravdanim, jer kao visoki državni službenik bio na izvoru podataka. Neke njegove pouke i poruke su i danas za uvažavanje. Rečenice: „Srbija ima državnih domena, ali one, zbog loše i nerazumne uprave, ne donose gotovo nikakva prihoda; sa toga ih ona, postupno, prodajom i otuđuje. U budžetima prihoda stalno se javlja pozicija, prihod od prodaje državnih dobara. Daleko najveći deo državnih domena čine šume; njih država eksploatiše, ali po što je eksploatacija, rđava, to su i prihodi od šuma neznatni.” (Karić, V. 1997).

LITERATURA

- Đorđević, T. (1901): Srpski folklor. Karadžić, 33-34, Aleksinac.
- Cvijiuć, J. (1929): Vladimir Karić: njegova ličnost i njegov geografski rad. Posebna izdanja Srpskog geografskog društva, sveska 5, Beograd.
- Jovanović, M. J. (1929): Vladimir Karić kao nacionalni radnik. Posebna izdanja Srpskog geografskog društva, sveska 5, Beograd.
- Milojević, Ž. B. (1929): Biografija i bibliografija Vladimira Karića. Posebna izdanja Srpskog geografskog društva, sveska 5, Beograd.
- Milojević Ž. B. (1933): Srbija Vladimira karića- Geografska nauka i nastava. Književni glasnik, Beograd.
- Kovačević, I. (1979): Vladimir Karić i njegov uticaj na konstituisanje etnologije u Srbiji. Glasnik Etnografskog muzeja, knjiga 43, Beograd.
- Stanković, M. S. (2001): Elementi prostornog planiranja u Srbiji Vladimira Karića. Zbornik radova Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Asocijacija prostornih planera Srbije i Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
- Stanković, M. S. (2002): Elementi regionalizacije u Srbiji Vladimira Karića. Udruženje urbanista Srbije, Beograd.